

Bartoněk, Antonín

[Kirk, G.S. The Homeric poems as history]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1967, vol. 16, iss. E12, pp. 241-243

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/109937>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Podle něho vstoupilo v EH na argolskou půdu — případně i do dalších helladských krajin, v každém případě však určitě i na Kyklady — nové obyvatelstvo dvakrát. Poprvé se tak stalo koncem EH II. Noví příchozí se tedy setkali s rozhodným odporem většího dosavadního obyvatelstva, zničili většinu jejich osad, zároveň však některých ušetřili, pokud jejich obyvatelé přistoupili na podmínky invazorů. Koncem EH III se pak objevili v Argolidě — a zároveň vůbec v celé helladské oblasti — noví vetřelci, etnický spříznění s invazory prvními, a to mělo za následek, že kdežto v Argolidě se titi lidé namnoze usazovali bez velkého odporu místního obyvatelstva a bez destrukcí, stávali se naopak pro ostatní helladské krajiny zpravidla nositeli zkázy. Příbuzenský vztah mezi Řeky, přicházejícími někdy ve 20. stol. př. n. l., a jejich příbuznými, osadivšími Argolidu o něco dříve, je C. ochoten chápat jako vztah mezi Řeky a indoevropskými Luwijci, kteří jsou mimo jiné podle Caskeyho odpovědní — C. se v tom shoduje s některými dalšími badateli — za značné rozšíření místních jmen charakterizovaných výskytem suffixů na *-nth/-nd-* a *-ss-* v celé řadě krajin při Egejském moři. — Celá tato Caskeyho teorie je vlastně modifikací názoru *J. Mellaarta*, vysloveného v práci *The End of the Early Bronze Age in Anatolia and the Aegean*. *AJA* 62 (1958), 9–33. Naproti tomu C. odmítá názor *G. Huxleyho* (*Crete and the Luwians*, Oxford 1961), podle něhož byli Luwijci zároveň i zakladateli středně minojské kultury na Krétě.

Jakkoli mají závěrečné Caskeyho úvahy zatím daleko od toho, aby došly všeobecného uznání, poskytují zajímavé řešení středně helladského problému, uzavírají velmi podnětným způsobem autorovy předchozí výklady a činí z této stati v ČAH opravdu ucelenou kapitolku o vývoji a problematice středního období bronzového v Řecku a na egejských ostrovech.

Antonín Bartoněk

G. S. Kirk. The Homeric Poems as History, ČAH, Revised Edition of Vol. II, Chapter XXXIX [b] (sv. 22). Cambridge University Press 1964. Stran 35. Cena 6 s.

Otázky historického pozadí homérských básní patří v posledních letech k tématice, která je řešena s velikou oblibou. I v recenzi části SPFFBU našla již tato otázka své uplatnění, když jsme tu v čísle E 8 (1963), 149nn., posuzovali pozoruhodnou práci *D. L. Pagea*, *History and the Homeric Iliad*, Berkeley 1959. Konečně i sám *G. S. Kirk*, autor studie, kterou posuzujeme nyní, uveřejnil již z tohoto tématického okruhu rozsáhlou monografii *The Songs of Homer*, Cambridge 1962, a patří mezi vynikající odborníky v homérské otázce vůbec.

Studie má celkem 9 kapitol. Po krátkém úvodu, v němž autor zdůrazňuje značný časový rozsah období, jimž musela epická tradice projít, než byla ztvárněna do podoby homérských básní (str. 3–4), přechází Kirk k řešení jejich problematiky jakožto výsledku dlouholeté tradice ústní slovesnosti (2. kap.; str. 4–11). Velmi případně tu zdůrazňuje zejména několik svých dílčích tezí. Předně upozorňuje, že pojem ústní tradice nemusí ještě znamenat, že to musela být od samého počátku tradice básnická, a soudí, že se vypravování o trójské válce mohlo po jistou dobu uchovávat i v prozaické formě. Samotná básnická forma transmise se ovšem dala za pomoci nesčetných dílčích frazeologických jednotek, vázaných básnickým metrem, tzv. formulí (Kirk se tu hlásí k odkazu významného novátora v oblasti homérské otázky, Američana *M. Parryho*, který teorii homérských formulí vynášel a jako první propracoval); znalost těchto formulí přecházela z generace na generaci, ale zároveň — postupem času — formule podléhaly i leckterým změnám. Přitom možnosti poznat dokonale tento proces na základě studia obdobného vývoje v některých oblastech, kde se tento způsob tvorby až do dnešních dob dochoval, např. v Jugoslávii (četná z Parryho pozorování vznikla v konfrontaci se studiem tvorby a veršové reprodukce jugoslávských *guslarů*), jsou podle Kirka značně omezeny mnoha rozdílnými okolnostmi (ústní poesie je dnes již forma v zásadě přežitá, jihoslovanský verš je méně striktní než hexametraj.). Také otázka písma je pro způsob vzniku homérských básní podle Kirka irrelevantní a není prý nutné předpokládat, že by Homér byl mohl uskutečnit svůj velký čin pouze za pomoci písma. Na základě této úvahy dochází pak autor k závěru, že *Ilias* a *Odysseja* jsou básně, které dosáhly své definitivní podoby teprve nějakou dobu potom, co se onen tvůrčí čin realizoval (k realizaci jeho samého prý nedošlo v žádném případě po r. 675 př. n. l.), a že pro jejich jednotlivé úseky lze jen málokdy bezpečně určit nějak přesněji dobu jejich vzniku — ani pokud jde o terminus ante quem a post quem. Přitom ovšem autor v plné shodě s Parryho teorií zásadně odmítá starší představy o postupném vnějším rozšiřování básní z nějaké *Ur-iliady* či *Ur-odysseje* a uzavírá, že v historii každé z nich nemají místo dva, tři či čtyři autoři, nýbrž vždy pouze jeden autor hlavní — a vedle něho desítky, ne-li stovky předechozích pěvců.

Po těchto výkladech přistupuje Kirk k charakteristice homérského jazyka (3. kap.; 11–13). Využívá již výsledků nejnovějších jazykovědných bádání a při výčtu nářečních elementů, které lze v básních nalézt, tu nechybějí — vedle prvků aiolských, ionských a zčásti i attických — ani

elementy „arkadokyperské“. Je ovšem škoda, že o této otázce, a zvláště o vztahu právě těchto prvků k elementům aiolským, a také o otázce aiolismů pevninských a maloasijských, nepojednal Kirk v této práci ve větší míře. Autor se tu spíše pokouší — na základě rozboru homérského jazyka — o chronologické zařazení některých specifických jazykových jevů. Tak např. soudí, že se užívání určitého členu rozšířilo v Řecku již kolem r. 900 př. n. l. A ve dvou případech, u kontraktek samohlásek a likvidace fonému *w*, má za to, že se uskutečnily někdy v 10. stol. př. n. l. (Podle našeho názoru je toto datum příliš vysoké; většina badatelů klade nyní ionskoattickou změnu *a* > *æ* až do doby kolem r. 900 a stahování je jev nepochybně mladší — dokonce asi mladší než náhradní dloužení typu *tans* > *tās*. Dodejme ještě, že v jedné z dalších kapitol, na str. 26, počítá Kirk dokonce s uskutečněním kontrakte *æ*, nedlouho před r. 1000 př. n. l.“ Na druhé straně má ovšem Kirk plnou pravdu, když upozorňuje na to, že formule jako *ἔπειτα πειρόντα προσήδῳ* (s provedenou kontraktací *a + e*) musejí být poměrně pozdní.)

Kapitola 4. je věnována problematice mykénských reliktů v homérském básnictví (14–16). Autor varuje v tomto směru před přílišným optimismem, na druhé straně je však přesvědčen o tom, že hérojská poesie v mykénském období skutečně existovala. Pouze to pokládá za nejisté, zda se v té době již přímo *zpívalo o trójské válce*. Tato událost mohla zprvu žít pouze v *prozaickém* vypravování, ovšem vlastní básnické zpracování této látky muselo započít nejspíše dvě či tři generace po konečném pádu mykénské kultury, k němuž došlo kolem r. 1125 (dvě nebo tři generace jsou podle autora nejdělsí možná doba, po níž se prý může v prozaickém vypravování udržovat znalost minulých událostí bez většího zkreslení). Pokud jde o argumenty ve prospěch mykénskému původu hérojské poesie, zdůrazňuje autor, že mezi homérskými formulami je sice málo nepochybně mykénských, ale že přece jen existují. Musejí to být formule s takovým kontextem, že postmykénské zapamatování jejich jednotlivých složek — bez pomoci verše — nepřichází z věcných důvodů v úvahu. Sítem Kirkovy kritiky — a to ještě i zde s výhradami — prochází pouze dvě formule, *φάσγανον ἀργυρόηλον* „meč se stříbrnými hřebí“ (protože takové meče byly vyráběny pouze zhruba do konce 15. stol. př. n. l.) a *ἐυκνήμιδες Ἀχαιοί* „krásnoholenní Achajové“ (protože kovové holeně mizí v Řecku na konci mykénské civilizace a potom se znovu objevují někdy od r. 700 př. n. l.); Kirkova nedůslednost je ovšem v tom, že i tyto holeně si mohlo prozaické vyprávění po pádu mykénské civilizace ještě „zapamatovat“.

V dalších dvou kapitolách se autor pokouší posoudit, do jaké míry byla ústní básnická tradice na cestě od doby bronzové k Homérovi opravdu souvislá — přičemž v první z těchto kapitol hodlá probrat argumenty hovořící ve prospěch takové kontinuity a v druhé argumenty svědčící v její nespěch. — Jakožto doklady pozitivní (kap. 5; 16–20) tu uvádí zejména shody mezi homérským popisem některých předmětů a výsledky archeologických výzkumů — a také značnou zpracovanost genealogických informací, které stěžejší mohou být bez pravdivého jádra —, ale opět varuje před přílišným přeceňováním těchto údajů. Z popisu památek hmotné kultury před Kirkovým kritickým okem obstálo pouze několik předmětů: zmíněný stříbrohřebý meč, přilbice s kančí hlavou (spadající archeologicky také již do 15. stol. př. n. l.), velký, celé tělo chránící štít (obdobného chronologického zařazení), pohár Nestorův a stříbrný košík s náradím, a to ještě ani v případě popisu zbraní a zbroje si není Kirk svou argumentací, jak se zdá, zcela jist. Skeptický je i v řešení otázky mykénskému původu homérských „katalogů“, a i když v případě katalogu achajského nevylučuje mykénskou provenienci jeho peloponéského jádra, počítá opět s možností, že oba katalogy dostaly svou básnickou podobu teprve dvě či tři generace po pádu mykénské kultury.

Proti těmto dosti ojedinelým a celkem izolovaným dokladům ústní básnické kontinuity staví Kirk výrazné doklady diskontinuity (kap. 6; 21–25). Rozvádí tu zejména dva takové případy. Prvním z nich je závažné homérské nepochopení taktiky válečných vozů: kdežto jejich užití mělo z hlediska vojenského nepochybně smysl pouze v masovém nasazení (přičemž bojovníci zřejmě bojovali přímo s nich), používá homérský bojovník tohoto vozu více méně jako dopravního prostředku (Kirk tu užívá termínu „taxi-service“) k cestě do bitevní vřavy, a tam se potom koním obvykle dostává odpočinku, nežli je boj skončen. Takovýto zkreslený obraz by nebyl podle Kirka možný, kdyby prý byla opravdu existovala souvislá poetická tradice o bojích pod Trójou. A druhý výrazný doklad této diskontinuity vidí autor plným právem v rozporu mezi homérskou společností a mezi tím, co o společenských poměrech doby mykénské, charakterizovaných složitými ekonomickými vztahy, ne nepodobnými vztahům v říších starého Orientu, prozrazují tabulky lineárního písma B. Přiležitosti k popisu života v mykénských palácích bylo dosti zejména v Odysseji, ale jeho obraz — ať už jde o údaje kvantitativního charakteru (o počtu otroků, o řemeslnících apod.) či o informace o sociální diferenciaci společnosti — daleko zaostává za tím, co můžeme dnes z tabulek vycíst. Změněná je i homérská státoprávní terminologie; důležitý je tu např. výrazný vzestup důstojenství u osoby označované *basileus* proti době mykénské (mykénský *basileus* je patrně místní vládce, podřízený *wanaktovi*). A Homér neví nic ani

o písmě užívaném v mykénských centrech a o jeho písářích. To všechno nelze podle Kirka vysvětlit jiným způsobem než jako projev „výrazného přerývu v detailní básnické tradici“; ta přetrvávala pouze „v matných, obecných obrysech za pomoci prozaické reminiscence“.

V 7. kapitole (25–28) dospívá pak Kirkův výklad k tomu období v řecké historii, které bylo podle jeho názoru nejdůležitější fází při utváření staré řecké epické tradice. Padly-li Mykény s konečnou platností kolem r. 1125, jak se dnes uznává (Pylos a jiná centra byla rozbořena již na samém konci 13. stol.), potom právě 11. století je prý ona doba, kdy nejpozději podle Kirka musela lidská paměť — zřejmě ještě na evropské pevnině — vložit v pevný řád epického verše to, co by sama o sobě, v pouhém prozaickém zpracování, byla musela beznadějně zkseslit. Zároveň však autor přiznává, že ani elementy homérských básní vzniklé v této době nelze nějak přesněji určit. Dokonce např. ani u těch aiolismů, které bývají zpravidla pokládány za pevninské (např. inf. přípona *-men*), Kirk nevylučuje jejich možné zprostředkování přes maloasijskou Aiolidu. A také zmínky o Herakleovcích pocházejí prý stěží ze samého počátku této doby, jelikož jsou především spojeny s jejich nadvládou na Rhodu a dórská kolonizace tohoto ostrova se jeví ve světle dnešních archeologických výzkumů jen o málo starší než 10. stol. př. n. l. Značnou pozornost tu věnuje autor homérským zprávám o bojích mezi Pylem a obyvateli Arkadie a Elidy, a pokud část z nich nepadá již snad před r. 1300 př. n. l., bylo by prý je možno pokládat za odraz neklidu na Peloponnésu po rozboření Pylu kolem r. 1200.

O něco lépe je tomu s možností určit ionské prvky v Iliadě a Odysseji (kap. 8; 28–32). Mezi ně patří např. téměř všechna homérská přirovnání (často s geografickými informacemi o západomaloasijském pobřeží) nebo erotické pasáže nazzpůsob Demodokova zpěvu o lásce Area a Afrodity — a také popis společenského systému na ostrově Fajaků prý je založen na ionském vzoru. Autor však nevylučuje ani pozdní vlivy odjinud, z Kréty i z některých oblastí západních (Sicílie, ostrovy v Ionském moři). V zásadě je prý však v Homérově podle Kirka daleko méně objektivně datovatelných prvků z 10.–8. stol. př. n. l., než se uznávalo v minulém století. Patří sem — vedle zmíněných prvků specificky ionských — bezpečně např. i zprávy o foinickém obchodu (ažkoli podle autora jsou prý u Homéra přehrány), dále taktika hoplitů a hlava Gorgony jakožto dekorativní motiv. Ve shodě se svými výklady v 2. kapitole pokládá autor za pravděpodobné, že lias a Odysseja byly po svém složení zprvu šířeny ústně a že je zapsali — celkem s malými změnami — teprve po několika generacích ionští rhapsodové. I když autor počítá ještě i se změnami v souvislosti s peisistratovskou redakcí v Athénách, a ovšem i se zásahy alexandrijských vydavatelů, má přesto za to, že náš dochovaný text je velmi blízký textu, který vznikl — pravděpodobně někdy v 8. stol. př. n. l. — geniálním tvůrčím činem jednoho nebo dvou básníků.

Závěrečná 9. kapitola (32–33) obsahuje pak shrnutí předchozích vývodů ve stručném přehledu a ukazuje znovu autora jakožto badatele sice opatrného a kritického, ale přitom zároveň jako typického představitele homerologické školy anglosasko-francouzské, čerpajícího s velkou erudiicí z bohatých zdrojů nových výzkumů v oblasti mykénologie i počátků řecké ústní slovesnosti.

Antonín Bartoněk

Carl W. Blegen, Troy and the Trojans. London 1963. Stran 176 + 225 + 240, tabulek 67, obrazů 42, 1 mapka.

Jako 32. svazek význačné a tematicky rozmanité série *Ancient Peoples and Places* vydal pro širší obec zájemců Blegen, profesor archeologie na universitě v Cincinnati a ředitel *American School of Classical Studies* v Athénách, výsledek vykopávek v Troji, jež vedl W. T. Semple a Blegen v l. 1932–1938. V této přehledné publikaci jsou zpracovány postupně získané nálezy, uveřejňované v *American Journal of Archaeology* (srov. LF 63, 1936, 337 n., 65, 1938, 405 n.) a souborně vyšlé v čtyřsvazkovém díle, vydaném v l. 1950–1958. Jsou pokračováním výzkumu, jež začal H. Schliemann (r. 1870) a dále prováděl W. Dörpfeld. V úvodě oceňuje autor práci svých předchůdců a obhajuje Schliemanna proti výtkám jeho chyb při výzkumu poukazem na nedostatky archeologických zkušeností v té době. Mýlně ovšem pokládal Schliemann II. vrstvu za Homerskou. Jeho pokračovatel Dörpfeld označil za Homerskou vrstvu VI. Nový americký výzkum však zjistil jemnější pracovní metodou v 9 hlavních vrstvách na 46 vývojových etap v osídlení, jejichž trvání však se nedá přesněji časově určit. Novým výzkumem se zjistilo, že již v první fázi vývoje Troia I (asi 3000–2500) se jeví jako město s hradbami a s věžemi a domy mají megaron. Troia II (asi 2500–2200) byla zničena požárem; o jejím bohatství svědčí t. ř. Priamův poklad. Troia III (2200–2050) je město s ulicemi, Troia IV (1050–1900) a V (1900–1800) má podobnou civilizaci jako Troia II. Troia VI, založená asi novým obyvatelstvem, má importy mykénské keramiky a její zničení asi r. 1300 bylo způsobeno zemětřesením, nikoliv požárem od Achajů. Řekové vyvrátili a zničili požárem Troju VII. a před polovicí 13. stol.